

Balandžio 26, 27 ir 28 dienomis įvyks paskutinė ši sezoną Juozo Miltinio dramos teatro premjera - Aleksandro Špilevojaus spektaklis „Makbetas“ pagal Williamo Shakespeare'o tragediją. Kodėl režisierius nusprendė pirmą kartą savo kūrybiniame kelyje imtis klasikinės dramaturgijos, su kokiais iššūkiais susiduria repeticijų metu ir kodėl šiai tragedijai pasirinkta Aukštaitijos siaurojo geležinkelio Panevėžio depo erdvė - skaitykite interviu.

Su kitų autorių dramaturgija dirbate retai, dažniausiai scenai tekstus rašote pats. Kuo sudomino W. Shakespeare'o „Makbetas“, jog net pirmą kartą ėmėtės klasikinės dramaturgijos?

Jau gana ilgą laiką norėjau pabandyti imtis klasikos, tačiau nediršau. Atrodė, kad geriau suvokių, kaip statyti šiuolaikinę dramaturgiją - savo laikmečio autorius ar savo paties parašytas pjeses. Tai, kad pasirinkau „Makbetą“, nulėmė pokyčiai mūsų aplinkoje - atgimstantys diktatoriai, vis radikalesni politikai, stambūs verslininkai ir jų nežabojamas noras turėti nekontroliuojamą galią bei įtaką. Paskutinį tašką padėjo Rusijos prieš Ukrainą pradėtas karas.

Vis stipriau pasineriu į politinio ir geopolitinio lauko stebėjimą. Dėl to sunku statyti spektaklius, kurie šių temų neatliepia, pasinerti į jų kūrybinius procesus - jaučiu, kad karas mane pasiglemžia ir atitraukia. Tai padėjo priimti sprendimą, kad „Makbetas“ yra tinkamiausias pasirinkimas ne tik žiūrovams, bet ir man pačiam. Kai, prasidėjus karui, perskaičiau šią tragediją iš naujo, supratau, kad ji yra būtent šiam metui ir dabar yra geras laikas išdrįsti padaryti tai, ko anksčiau prisibijodavau.

Kodėl renkatės kalbėti per Shakespeare'ą, o ne per savo dramaturginį balsą, jei norite liestis prie aktualijų?

„Makbetas“ yra stipri, genialiai parašyta pjesė - tikrai nemanau, kad sugebėčiau savo dramaturgijoje reflektuoti dabartinius įvykius taip giliai, kaip tai padarė Shakespeare'as. Paradoksalu, bet būtent klasikinė dramaturgija tampa itin veiksmingu įrankiu tyrinėjant temas, kurios yra jautriausios ir skausmingiausios šiandien. Manau, kad žiūrovai, kurie žino pjesės siužetą ar turi bent jau bendrą išsivaizdavimą, kas yra Shakespeare'as ir kas yra „Makbetas“, nustebės pamatę, kad Shakespeare'as savo dramaturgijoje labai nuodugniai tyrinėja tuos procesus, kuriuos stebime Europoje šiandien. Tikiu, kad tai gali daug stipriau paveikti negu mano arba kitų šiuolaikinių dramaturgų bandymai aprašyti ar atvaizduoti įvykius, kuriuos ir taip stebime pasitelkę socialines medijas, televiziją.

Kaip žvelgiate į Makbetą, kokį veikėją jame matote?

Tai yra tragiškas veikėjas, tragediją išgyvenantis herojus. Makbetas nėra blogis savaime, egzistuojantis nuo pat pjesės priešistorės. Jis yra labai stiprus, valingas, tikslą ir kryptį turintis žmogus, kurio talentai, mąstymas ir jėga galėjo būti nukreipti kitur. Jis galėjo nugyventi herojišką gyvenimą, padaryti daug reikšmingų ir teigiamų dalykų savo pasauliui, bet jo užsikrėtimas noru turėti kuo daugiau galios jį sužlugdo.

Spektaklio erdvė unikali - Aukštaitijos siaurojo geležinkelio Panevėžio depas. Kaip nusprendėte tragediją apgyvendinti netradicinėje erdvėje? Ką ši depo erdvė duoda „Makbetui“, ko neįmanoma sufabrikuoti scenoje?

Viskas įvyko atsitiktinai, prieš porą metų, kai Aukštaitijos siaurojo geležinkelio vadovai mane pakvietė apžiūrėti erdves, traukinius ir galbūt sukurti kokį interaktyvų vyksmą, keliaujant iš Panevėžio į Anykščius ar atvirkščiai. Apsilankęs ten pajutau, kad man už traukinius daug įdomesnis depas, kuriame jie yra remontuojami, nes tai yra autentiška, o ne fiktyvi ir ne muziejinė erdvė. Čia yra nuogos gelžbetonio sienos, daug metalo, šaltos, sunkios atmosferos, kuri puikiai tinka perteikti atmosferai, kuri slegia žmones aplink Makbetą, tačiau visų pirma slegia jį patį.

Kaip sekasi dirbti su dramaturgine Shakespeare'o kalba? Ar pjesės tekstą priimate toki, koks jis yra Aleksio Churgino vertime ar imatės korekcijų? O galbūt neįprasta erdvė reikalauja radikalių pokyčių ir naujos formos paieškų?

Vertimą koreguoju, nes kartais pastebiu, jog jo kalba yra pernelyg pilna puošmenų. Pačiam skaitant pjesę, jos skamba gražiai, tačiau kai norisi pajusti spektaklio įtampą ir tamsią atmosferą, tikslus ir siekius, kuriais dega personažai, tokia kalba paskandina tiek kūrinio mintį, tiek jo veiksmingumą. Dėl to, kai su aktoriais skaitėme pjesę, šalia lietuviško vertimo skaitėme ir anglišką originalą, ir naujesnį leidimą, kuriame pakeisti kai kurie senoviniai anglų kalbos žodžiai į lengviau suprantamus. Nagrinėjome ir keletą vertimų ne lietuvių kalba, kad galėtume pamatyti, kaip su tekstu tvarkėsi kiti vertėjai. Šitai privertė imtis teksto korekcijų, kartais netgi dar labiau priartinant tekstą prie originalo. Tačiau tai išlieka šimtaprocentinis Shakespeare'as, o ne spektaklis pagal „Makbeto“ motyvus.

Su kokiais dar iššūkiais susidūrėte statydamas Shakespeare'o pjesę? Kaip palygintumėte šią patirtį su iki šiol įgyta patirtimi, statant šiuolaikinę dramaturgiją?

Pirmas iššūkis – tai didžiulė pagarba tekstui ir dėl to kylantis bereikalingas stresas.

Shakespeare'o kūrybą koreguoti yra daug sunkiau, nei savo ar kitų šiuolaikinių dramaturgų kūrinius. Neretai pagalvoju, kad galbūt ne man reikia daryti intervenciją į tekstą, o persvarstyti, kaip pjesę suvokiu aš – galbūt joje viskas yra gerai ir nereikia jos griauti, o turiu atrakinti savo suvokimą.

Shakespeare'o tekstas yra eiliuotas, turintis savo ritmą – norint kažką pakeisti, reikia surasti būdą, kaip tą ritmą išlaikyti, nes jis pjesėje yra labai svarbus. Jį vertime puikiai išlaikė Churginas. Tačiau dėl to kiekviena korekcija reikalauja atrasti ne tik kitokius, bet ir telpančius į nustatytą ritmą, žodžius.

Taip pat šią pjesę supa ir istorinis kontekstas – jis veikė vienaip Shakespeare'o gyvenimo laikotarpiu, kai Anglijos karaliumi tapo škotas, vyko daug reikšmingų Anglijos istorijai įvykių. Aliuzijas, užuominas į šiuos įvykius pjesėje tuometinis žiūrovas lengvai suprastavo. Šiandieninis žiūrovas, jei jis nėra istorikas ar Shakespeare'o tyrinėtojas, šio konteksto nežinos, todėl kai kurios scenos neveikia taip, kaip jos būtų veikusios Shakespeare'o laikais. Tad man kyla išsūkių sprendžiant, ką daryti su tekstu, kuris yra suprantamas tik tada, kai žinomas tas istorinis kontekstas. Turiu tokioms spektaklio scenoms suteikti naują prasmę arba koreguoti, o kartais ir visai išimti kai kuriuos pjesės elementus.

Plačiai paplitęs prietaras, kad „Makbetas“ užkeikta pjesė - istorijose apie repeticijas ir spektaklio rodymus yra minimos įvairiausios nelaimės ir incidentai. Ar pajutote tai repeticijų metu ar esate linkę į prietarus neatsižvelgti?

Tikintys „Makbeto“ prakeiksmu, dažniausiai mini gaisrus teatruose, kur ši pjesė buvo statoma. Prieš pat pirmąsias šio spektaklio repeticijas, mūsų teatrą pasiekė žinia, kad privalome užsidaryti dėl priešgaisrinės instaliacijos atnaujinimo darbų. Tad buvome „pasveikinti“ vos paėmę šią pjesę į rankas. Nesame prietaringi, bet turime tam tikrų susitarimų su spektaklį kuriančia komanda. Jų pagrindas yra labai paprastas – gerbti medžiagą, kuria naudojames ir gerbti vyksmą, kurį kuriame scenoje. Visi žino šias legendas, visų sąmonėse kirba mintis, kad kažkas gali nutikti. Bet visko nutinka įvairiausių spektaklių kūrimo metu – tiesiog kitais atvejais nekreipiame į tai dėmesio ir akylai nestebime kiekvienos smulkmenos. Dėl to stengiamės dirbti ramiai, nieko nemistifikuodami, tačiau kartu ir nesijuokdami iš legendų apie šios pjesės prakeikimą.

Vienas prietarų draudžia šios pjesės pavadinimą minėti teatre...

Jeigu parodyčiau mūsų komandos susirašinėjimą, matytumėte, kad jis vadinasi ne „Makbetas“, o „Škotiška pjesė“ – tą patį esame užsirašę ir ant pjesių viršelių. Bet vėlgi, nepanikuojame, neiname į kraštutinumus ir nedraudžiame sau minėti pjesės pavadinimo tol,

kol darome tai su pagarba. Kartais bekuriant koki nors spektaklį susikuria vidiniai juokeliai, aktoriai ima bendrauti tarpusavyje pjesės citatomis, perfrazuoti jas – šiuo atveju stengiamės to nedaryti.

Man patinka, kai kuriamas toks pagarbus santykis su kūriniu – tada tai persiduoda ir į tas sritis, kuriose sąsajų su pjese nėra – atsiranda didesnis susikaupimas, punktualumas, pastabumas detalėms. Visi yra susikaupę darbui. Gal ir apie kitas pjeses reikėtų prigalvoti kokių nors mitų...

Svarbus jūsų spektaklio dėmuo visad yra muzika, kokia ji bus šikart? Kokius instrumentus, garsus ir nuotaikas sutiksime?

Pirmas raktažodis, kurį įvardijome su kompozitoriumi Pauliumi Trijoniu, buvo industriškumas, industrinė muzika. Pastebėjome, kad geriausiai šiam spektakliui veikia prislopinti, šalti, purvini tarytum kylantys iš kokios pelkės, o ne atvirai skambantys garsai. Taip pat bandome kurti muziką iš aplinkos garsų. Ši Shakespeare'o pjesė yra ypatingai skambi – remarkose arba personažų lūpomis įvardijami paukščių garsai pranašaujantys mirtį, iškviečiantys ar liudijantys amžiną naktį, klyksmai, aimanavimai, bildesiai, kliedesiai, mūšio lauko garsai. Stengiamės ieškoti galimybių į sceną iškviesti muziką, gimstančią iš jų.

Naujas vardas jūsų kūrybinėje komandoje – scenografė Gintarė Jonaitytė, kurianti scenografijas operoms. Kaip nusprendėte pradėti bendrą darbą?

Kelis metus dirbu su scenografe Ugne Tamuliūnaite, kuri irgi yra atėjusi iš operos pasaulio. Labai įdomu leisti į kūrybines paieškas su žmonėmis, kurie sceną mato kitaip, negu įprasta matyti man. Kai pradėję dirbti su „Makbetu“ pamatėme, kad sceninės apimtys bus dar didesnės negu iki šiol kurtuose darbuose, Ugnė pasiūlė pasiimti dar vieną dailininkę. Taip pakvietėme Gintarę, kuri ėmėsi scenografijos.

Greitai suvokiau, kad šios dvi kūrėjos yra puiki komanda – greitai susikalbančios, tiksliai ir išvien pajaučiančios scenos estetiką. Jos ne tik prisiderina viena prie kitos, bet ir viena kitą įkvepia – gražu matyti kaip kokia nors Gintarės scenografijos idėja vėliau atranda savo išraiškos formą Ugnės mąstyme, jos kuriamuose kostiumuose ir atvirkščiai – kaip Ugnės siūlomi sprendimai padaro įtaką Gintarės tolesniems sumanymams.

Kaip išsirinkote Makbetų porą - Tada Gryn ir Ievą Brikę bei Ireną Sikorskytę, kurios vaidmenį dalinsis?

Visada žinojau, kad negalėsiu imtis šios pjesės, kol nebūsiu įsitikinęs, kad turiu aktorių,

kuris vaidins Makbetą. Nutariau, kad galiu pradėti tik tada, kai aiškiai pamačiau, jog Tadas yra tas aktorius, su kuriuo noriu ir galiu leistis į šią kelionę. Tuomet pasiūliau jam ir jis, mano džiaugsmui, sutiko. Šiam vaidmeniui, skirtingai negu kitiems, nedariau jokios atrankos.

Ledi Makbet bus vienintelis vaidmuo, kurį atliks dvi aktorės, kitiems vaidmenims dublių nėra. Deja, bet tiek klasikinėje, tiek šiuolaikinėje dramaturgijoje vyrauja vyrų herojai, o aktorėms stiprių, įdomių ir sudėtingų vaidmenų yra per mažai. Kadangi esu ne tik režisierius, bet ir šios trupės meno vadovas, esu suinteresuotas ne tik sukurti spektaklį, bet ir suteikti galimybes trupei augti, išbandyti įvairias teatro formas, suvaidinti skirtingus vaidmenis. Todėl labai norėjau, kad bent dvi aktorės iš trupės turėtų galimybę suvaidinti daugiasluoksnį, sudėtingą ir nepaprastai įdomų Ledi Makbet personažą.

Ar besigilindamas į šią tragediją atradote kažką, ko nesitikėjote?

Skaitydamas pjesę pradėjau išvelgti *makbetiškumo*, *makiaveliškumo* apraiškas ne tik tolimoje, bet ir mane supančioje aplinkoje, netgi savyje. Iš pradžių tai mane kiek išgąsdino, po to supykde ir nuliūdino, o galiausiai su padėka privertė pasižiūrėti į Shakespeare'ą ir į šią pjesę, nes ji geba apnuoginti it rentgenas. Tai leidžia man daryti tam tikrus pokyčius, kurie yra mano valioje – mažų mažiausiai dirbti su savimi pačiu. Nors gal iš tiesų tai ir yra didžiausias dalykas.

Anksčiau „Makbetas“ man buvo tiesiog labai graži, tamsi ir liūdna, poetiška tragedija, o dabar ją matau visai kitaip. Tarsi pagaliau pamačiau, kas yra už visos tos poetinės formos. Pavyzdžiui, mano spektaklyje „Jona“ keikiasi kaliniai, šnekučiuojasi prisigėrę kunigai – tačiau tai viso labo yra forma. Jei ji mus išgąsdina, mes užsiblokuojame ir nebesusiduriame su tema. Jaučiu, kad taip nutinka ir su Shakespeare'u – dalis žmonių išsigąsta poetinės formos, eiliuotos kalbos ir neprasibrauna pro ją giliau – į pjesės esmę.

Labai liūdna – iš žmonių, kurie man įdomūs ir kuriuos gerbiu, esu girdėjęs, kaip jie „Makbetą“ apibūdina kaip tiesiog gražią, istorinę dramą – tarsi jiems taip ir nepavyko prasibrauti pro jos formą, už kurios yra viskas. Ji – neišpakuotas saldainis... Net ne saldainis – kartais bijoma, kad ten bomba. O gal ten ji ir yra. Gal reikia ant tos bombos pakliūti.

Kalbino Aistė Šivytė

Premjerą Siaurojo geležinkelio depe pristatantis Aleksandras
Špilevojus: „Makbetas“ geba apnuoginti it rentgenas

